נועם אלימלך — עקב

והיה עקב כו' ואת החסד. ע"פ מה שאמרו "מה שעשתה חכמה עטרה כו' עשתה ענוה עקב לסולייתה", והפירוש פשוט שהענווה הוא המקור והשורש של כל דבר קדושה והוא המקיים הכל, ולכך נקראת בלשון 'עקב' כמו הרגל שהוא הקיום שהגוף עומד עליו. נמצא שבכל דבר שאדם עושה צריך להיות שתהיה בעובדא ההיא הענוה. וזהו "והיה עקב" צריך "תשמעון את המשפטים האלה", פירוש בכל המשפטים האלה תראו להשרות בתוכם העקב היא הענוה, "ושמרתם ועשיתם אותם", פירוש בכל מצוה תפעלו ב' דברים, האחד עשיית המצוה במעשה, והב' המחשבה הטהורה בה והיא הענוה, והמחשבה נקרא בלשון שמירה ששומר הדבר בתוכו, וזהו "ושמרתם ועשיתם אותם" רמז על ב' דברים הנ"ל. ולזה הבטיח לנו בוראינו ית' בשביל ב' דברים שתעשו גם אני אשפיע לכם ב' דברים אחרים כנגדן והם הברית והחסד, ה"ברית" הוא מי שזוכה לעשות מצוות שהם נקראים ברית, ו"חסד" הוא מה שמשפיע השי"ת לאדם בעוה"ז טובה רק מצד החסד, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואעפ"כ מטיב לנו תמיד, וזהו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, קיב) "נטיתי לבי כו' לעולם עקב", פירוש עיקר השגחתי היתה לעשות החוקים ע"י מדת העקב היא הענוה כנ"ל. וק"ל .

או יאמר "והיה עקב תשמעון כו'", נ"ל דהנה האדם צריך ללמוד תורה לשמה ולהסתכל תמיד על הפניות, אם יבוא לו בתוך לימודו איזה פניה להתפאר בפני שום אדם וכיוצא בהם, אזי ישבר כח הפניה הזאת, ואז כשיתנהגו כך, יתן לו השי"ת שיבוא לידי מחשבות טהורות. וזהו "והיה עקב תשמעון כו'", פירוש כשתסתכלו על אותן הדברים שאדם דש בעקביו כפירש"י ז"ל והיינו כנ"ל, "ושמרתם" ר"ל עי"ז תזכו לבוא לידי מחשבות טהורות שזה נקרא בשם שמירה כמ"ש "ואביו שמר את הדבר", "ועשיתם אותם", דהנה כתיב "ששת ימים עשה ה' את השמים כו' וביום השביעי שבת וינפש", נמצא ימי החול נקראים אצל השי"ת עשייה כמ"ש "ששת ימים עשה", "יום השביעי" דהיינו הקדושה הוא הנפש הרוחנית, והיינו "שבת וינפש" ר"ל שנתן והכניס השי"ת נפש בתוך השבת דהיינו הקדושה והדביקות. ואצלינו נאמר בהיפך "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת" דהיינו השמירה והמחשבה והדביקות שיש לנו בשבת, הוא נחשב לעשייה. וזהו "ושמרתם" כנ"ל שיהיה לכם מחשבה טהורה, "ועשיתם אותם" שזה נחשב אצליכם עשייה, שאתם עושים בזה עשייה שלימה.

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה "נפשי לה' משומרים לבוקר כו'", דהנה השי"ת נתן בתוכנו בגופנו נפש רוח ונשמה, שהם כנגד שלש עולמות דהיינו עולם המלאכים ועולם הגלגלים ועולם השפל, דהיינו הנשמה היא כנגד עולם המלאכים, שהם כולם דבקים בדבקות גדול ואין להם שום מחשבה אחרת רק רצונם וחשקם תמיד לדבק אל הבורא ית', כך הנשמה אין לה שום סיבת עשייה אחרת רק רצונה וחשקה לדבק בהבורא ב"ה יתעלה ותמיד שומרת ומצפה על זאת. והרוח הוא כנגד עולם הגלגלים, שעל ידיהם ניתן כח והשפעה לדצח"מ, כן ע"י הרוח שבאדם הוא שואב השפעה למטה. והנפש הוא כנגד עולם השפל, שבנפש יש ג"כ נפש הבהמית המתאווה לדברים גשמיים, והנשמה והרוח שניהם שומרים ומצפים אל הקדושה והדביקות. ואמר דוד המלך ע"ה "נפשי לה'" שהיה מתפלל שיבוא אל הבחינה הזאת שגם נפשו לא יתאוה לשום דבר רק לדבק להקדושה, כמו הנשמה והרוח שהם "שומרים" תמיד ומצפים "אל הבוקר", דהיינו הקדושה והדביקות והחסדים הנקראים בוקר, כמו כן תתאווה נפשו לזאת, ומי יגרום לי זאת? "שומרים לבוקר" הם הנשמה והרוח יכריחו ויביאו גם הנפש להיות כמותם בלתי לה' לבדו. וק"ל.

או יאמר "והיה עקב תשמעון כו'", "עקב" הוא רמז לאנשים כאלה שאין להם שכל ובינה להשיג גדולת הבורא ועבודתו שלימה לעבדו באמת ובשלימות, רק שהם מחברים עצמם אל אנשי צדק ואמת היודעים ומכירים גדולת הבורא ב"ה ועובדים באמת, אזי נחשב גם להם כאילו גם הם עשו עבודתם שלימה כהצדיקים השלימים. וזהו "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה" כנ"ל, שהאנשים הפחותים בשכלם ישמעו ויחברו את עצמם אל אותן הצדיקים היודעים המשפטים האלה, "ושמרתם ועשיתם אותם" ר"ל יהיה נחשב לכם כאילו גם אתם שמרתם ועשיתם כמוהם. וזהו "נפשי לה' משומרים לבוקר", ר"ל כשאני מדבק עצמי לה' מחמת אותם אנשים הצדיקים השומרים ומצפים לבוקר כנ"ל, "שומרים לבוקר" ר"ל גם אנכי נחשב עם אותם השומרים לבוקר. וק"ל.

או יאמר "והיה עקב תשמעון", ונקדים לפרש פסוק (תהלים עב, ז) "יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח", דאיתא בגמרא אמרה לבנה לפני הקב"ה אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד ואמר הקב"ה תמעיט עצמך, ואמר צדיקים יקראו בשמך דהיינו שמואל הקטן דוד הקטן, וזהו "והיה עקב תשמעון", ר"ל שצריך לשמוע את המשפטים בענווה ולא להתגדל חלילה. והנה המשל בשעת פריחת הפירות או הוא דבר נאה מאוד ונחמד למראה, כמו שאמרו חז"ל היוצא ביומי ניסן וראה אילנות מלבלבים מברך כו', ואחר גמר הפרי הוא טוב למאכל, ונמצא דבר גשמי בשעת הפריחה עיקר התאווה הוא לעינים וצריך לברך, ובשעת גמר הפרי העיקר התאוה למאכל. וזהו שנאמר אצל חוה 'ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ותאוה היא לעינים', דהיינו שבפעם אחד היה לה שני תאויות והבינה שזה דבר קדוש מאוד, לכן "ותקח.. ותאכל". ואיתא "ואברהם זקן בא בימים" ופירשו שלא חיסר מימיו כלום, שבכל יום ויום השלים עבודת הבורא ב"ה. וזהו "יפרח בימיו צדיק" ר"ל הצדיק שכל ימיו שלמים בעבודתו ית', והם כמשל פריחת הפירות שפורח בקדושתו ומעשיו נאים ונחמדים כל ימיו, "ורוב שלום עד בלי ירח" הצדיק הזה הוא מרבה שלום בעולם, אף שאינו בקטנות דהיינו מדריגת ירח. וק"ל.

ועוד נראה לפרש הדקדוק שכבר דקדקו קמאי, והוא שאמר "עקב תשמעון כו' ושמרתם כו' ושמר ה' כו' את הברית כו' אשר נשבע לאבותיך", הלא כשהם בעצמם ישמרו ויעשו את החוקים והמשפטים, למה להם הבטחה זאת אשר נשבע לאבותיך?

אך נראה דאיתא בגמרא "בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא", ולכאורה יש להבין למה אינם תולים בזכות? וגם הא איתא בגמרא אין מזל לישראל. ונראה כוונת חז"ל דהשלש האלה הם צורך העולם בתמידות בלי הפסק, והשי"ת ברוב רחמיו וחסדיו הגדולים חסדו בזה שלא לתלות השלש אלה בזכות האדם עצמו, כי אולי לא יהיה זכות כ"כ שיזכה לשלש אלה, מה עשה הקב"ה? תלה אותם במזל, דהיינו הזכותים והמצוות של אבותינו, עשה מאותם מצוות והזכות מזל, כדי שיבוא לבניהם השלש אלה ע"פ מזל בהכרח אף למי שאינו הגון כ"כ, והמצוות שעושין הבנים הקב"ה מצפין אותם ג"כ לבניהם אחריהם וכן לעולם, וזה באמת אין מזל לישראל שיהיו נהוגין על פיו כשאר האומות, רק שיש להם מזל כזה מזכויות אבותיהם.

ולכן נאמר באברהם ויוצא אותו החוצה, ודרשו חז"ל צא מאצטגנינות שלך מה חזית דקאי צדק במערב כו' ע"ש, ואשנה את מזלך, מחמת שלא היה לאברהם זכות אבות והוכרח שיהיה לו בן ע"פ שינוי המזל, וזכיותיו וצדקותיו ישארו ויגנזו לזרעו אחריו שיהיה להם כמזל כנ"ל.

וזהו "והיה עקב תשמעון כו' ושמרתם כו' ושמר ה' לך אשר נשבע לאבותיך", וזכות עצמך ישאר לך ולזרעך אחריך, ולמה כן? ואמר "ואהבך", דהיינו שרוצה להטיב עמך את שלש האלה, דהיינו "והרבך" רמז לחיי שירבו ימיך, "וברך פרי בטנך" היינו בני, " דגנך ותירושך כו'" היינו מזוני, ובשביל השלש האלה "ישמור לך אשר נשבע לאבותיך" שיהא למזל כנ"ל, וזכות עצמך יהיה ג"כ "לזרעך אחריך עד עולם", אכי"ר.

או יאמר "והיה עקב תשמעון כו'", בצירוף הפסוק בתהילים "כשמן הטוב היורד על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו", דאיתא בגמרא אין מושיבין זקן בסנהדרין, והטעם מחמת שטבע הזקן הוא קצת אכזריות ואינו כ"כ במדת רחמנות, אך לא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, שהקב"ה נגלה על הים כזקן מלא רחמים, והוא מחמת

שהרחמים נשפעים מעולמות העליונים ששם כולו רחמים, ומשם יורדים הרחמים ונשפכים על הזקן ונעשה גם הוא רחמים, וזהו "כשמן הטוב" היינו רחמים הגמורים, "על הראש" רמז לעולמות עליונים הנקראים ראש, "יורד על הזקן" ר"ל שהרחמים יורדים משם על הזקן, ונעשה הזקן "זקן אהרן" היינו רחמים גמורים, דאהרן היה אוהב שלום ורודף שלום, והכהן הוא חסד ורחמים, "שיורד על פי מדותיו" פירוש שהרחמים יורדים ע"פ מדותיו של הקב"ה כנ"ל, שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ן, שמדת ב"ו הזקן הוא טבע אכזריות ומדת הקב"ה הוא זקן מלא רחמים, והבן. ולא כמדת הקב"ה כו', שהשי"ת ב"ה הוא ממתיק מלמעלה למטה כנ"ל, ואנחנו ברצותינו להמתיק הדינים, אנו צריכין להתחיל מלמטה למעלה להמתיקם עד שורשם.

וזהו "והיה עקב כו' המשפטים" ר"ל הדינים, "תשמעון" להמתיקם מן ה"עקב" דהיינו מלמטה כנ"ל, "ושמרתם ועשיתם אותם" פירוש ע"י שתהיה לכם מחשבה טהורה כנ"ל, "שמירה" היא רמז למחשבה, עי"ז "ועשיתם אותם" שתהפכם לרחמים. וק"ל.

ואכלת את כל העמים כו'. נראה לפרש ע"פ הכתוב "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב", ופירש רש"י ז"ל "כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם וכשהאומות בטובה הם אוכלים עם כל א' וא' ואין עולה להם מן החשבון", ויש לכוון ג"כ הפירוש כאן, "ואכלת את כל העמים", ר"ל כשיהיו האומות בטובה תאכל עם כל אחד ואחד, "ולא תחוס כו'", דהנה מטבע האדם שמקבל טובה מאיזה אדם הוא מחזיק לו טובה וחנות ומרחם עליו בשעת דוחקו, ואמר הכתוב "ולא תחוס עינך עליו ולא תרחם עליו", ואף שמדת בני ישראל להיותם רחמנים כמ"ש חז"ל כל המרחם על הבריות בידוע שהא מזרעו של אברהם וכל שאינו מרחם כו', ושמא תחוש ותאמר באם שלא תרחם עליהם תהיה חשוב כעושה מעשיהם ועובדותיהם, ואמר הכתוב "ולא תעבוד את אלהיהם", ר"ל שבזה לא תהיה חשוב כעובד אלקותם ח"ו, "כי מוקש הוא לך" כשתרצה לחוש לזה ולרחם עליהם יהיה לך למוקש, ולא תרחם ולא תחנם כלל וכלל, ומלמד אותנו הכתוב באומרו "כי תאמר בלבבך רבים הגוים", ר"ל "כי" הוא לשון אלא, דהיינו שתצעק תמיד עליהם ותאמר בלבבך שרבים הם, "איכה אוכל להורישם" אם לא בתשועת השי"ת שהוא ילחם לנו, ואז בודאי לא תירא מהם. וק"ל.

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה כו' ללכת כו' ולאהבה כו' בכל לבבך כו'. הדקדוק מפורש, מה המקרא חסר עוד מלפרשו שחושב ומונה כל העובדות הללו יראה ואהבה וללכת בכל דרכיו, ומה יש עוד לעשות שאמר הכתוב שואל מעמך כי אם כו'. ונראה לפרש דהנה הבורא ב"ה לא ברא את עולמו רק להטיב לברואים, אך שצריך לזה כלי נכון ומוכשר שיוכל לקבל ההטבה, והנה המשל מי שרוצה לשלוח לחבית יין או דבש ואין לו כלי נאה ויפה, שואל מחבירו זה שיש לו כלי נאה של כסף וממלא אותה יין או דבש ושולח לזה שהכלי שלו, והנמשל מובן, שהאדם הוא הכלי לקבל, וזה הוא הכשרו ותיקונו של הכלי דהיינו האדם שיהיה מוכשר לקבל הטובות והשפעות הבורא ב"ה הוא היראה ואהבה וקיום מצוות ה' וחוקותיו וכל דרכיו, ואז הוא כלי נאה ויפה, ושואל השי"ת הכלי הזאת וממלא אותה כל טוב.

וזהו "מה ה' אלקיך שואל מעמך", ר"ל אימתי השי"ת שואל מה שיש עמך, דהיינו הכלי שלך, כדי למלא אותה משפעת טובו וברכותיו, "כי אם ליראה" ר"ל זה בלתי אפשרי כי אם שתעבוד אותו בכל העובדות המנויים והמפורשים בפסוק, ואז תהיה כלי יפה ונאה ומוכשר לקבל, וישאל ממך הכלי שלך, דהיינו את עצמך, "לטוב לך" כדי שייטיב לך, ועל ידך יבואו טובות והשפעות לכל ישראל. וק"ל.

והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי כו' ונתתי מטר ארצכם כו'. נראה לפרש, דהנה צריך האדם לעסוק בתורה לשמה בכוונה שלימה, וכן כל דיבור ודיבור שיוצא מפיו צריך לכוין בו מאד שלא יהא דבר בטל, ולקשר את הדיבור בעולמות העליונים, ויש לומר שזה הוא כוונת חז"ל שדרשו "ולא יהיה בך עקר" - שלא יהא תפילתך עקורה, ורש"י ז"ל פירש עקר שאינו מוליד, והכל אחד, דתפילה הוא לשון קשר, ואמר הכתוב ולא יהיה בך עקר, ופירושו שלא יהא תפילתך, דהיינו הדיבור שאתה מוציא מפיך, שצריך אתה לקשרו בעולמות העליונים, שלא יהיה קישורך עקורה, ר"ל שלא תפעול ח"ו בדיבורך, וזהו שפירש"י ז"ל שאינו מוליד, שדבורו אינו מוליד איזה ולדות, דהיינו הטבה, רק שצריך שתקדש עצמך בלימודך ודיבורך שלא יצא דבר בטל מפיך, והסתכל בדיבורך מאד לאיזה תועלת יהיה דיבורך, ואז תפעול כל אשר תרצה.

וזהו כוונת התנא "אל תהי מפליג לכל דבר כי אין לך דבר שאין לו מקום", פירושו כנ"ל, שלא תוציא דיבורך לבטלה ויהיה מופלג ומופרש ח"ו מעולם העליון, וזהו "אל תהי מפליג לכל דבר" ר"ל לכל דיבור, רק תכוין מאוד לקשרו בעולם העליון, "שאין לך דבר שאין לו מקום", דהעולמות העליונים נקראים "מקום", וכל דיבור ודיבור היוצא מפי אדם בקדושה, יש לו עולם מיוחד לאותו דיבור בעולם השייך לו לפעול פעולתו.

וזהו "והיה אם שמוע", ודרשו חז"ל השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך, דהיינו שתכוין בדיבורך מאוד היוצא מפיך שיהיה בכוונה, שישמעו האזנים הדיבור הזה, ולא כאדם המדבר שהורגל לשונו לדבר ואזניו אטומים לשמוע מה שמוציא מפיו, שהוא מחשב בדברים אחרים, ונמצאו דבריו בטלים שאין פועלים כלל. ורש"י ז"ל פירש "אם שמוע בישן תשמע בחדש", ונוכל לומר שרש"י ז"ל ג"כ מרמז לדברינו הנ"ל, ד"ישן" היינו התורה הנתונה לנו במדבר על הר סיני, כאשר תשמע בה, דהיינו שתלמוד לשמה במחשבה טהורה, "תשמע בחדש" ר"ל ע"י זה תשמע דבר חדש, ומה הוא הדבר החדש? אמר הכתוב "ונתתי מטר ארצכם כו' ואספת דגנך", לכאורה למה שינה הכתוב באמרו "ארצכם" לשון רבים - ואספת "דגנך" לשון יחיד? יש לומר מחמת שהצדיק הזה הרוצה להמשיך השפעות לעולם, צריך להסתיר את דיבורו באיזה תורה בפני המקטרג, וצדיק כזה הלואי המצא ימצא אחד בעיר, לכן אמר בלשון יחיד ואספת כו', שהוא מלשון "ואספתו אל תוך ביתך", דהיינו שהצדיק יסתיר את דיבורו הצריך לו לפעול לבל יבחין המקטרג, וע"י זה יפעול השפעות טובות לכל ישראל, וזהו "ונתתי מטר ארצכם" לכל, ע"י צדיק המיוחד, והכתוב מלמדו "ואספת דגנך" ר"ל כנ"ל. וק"ל והבן.

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום כו'. ע"פ הגמרא "אמר ר"ח הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה כו' כי אם ליראה", ומקשה הגמרא "אטו יראה מלתא זוטרתי, אין לגבי משה כו'". ומקשים המפרשים איך תלוי קושיית הגמרא בר"ח ולמה לא על הפסוק גופא. ונראה בוודאי הקושיה היא על הפסוק, אלא שעל הכתוב עצמו הייתי אומר שאין הקושיה גדולה כ"כ, כי נותנין לו סייעתא דשמיא לבוא אל היראה, וא"כ היא מילתא זוטרתי כיון שהיא בידי שמים לסייע לכל אדם, אלא שר"ח אומר שאין זה בידי שמים, פירוש שצריך האדם להתעורר בעצמו לבוא אל היראה בלי שום סיוע, ואז מקשה שפיר אטו יראה כו'. היוצא לנו מזה שצריך האדם להזדרז אל היראה תמיד שלא ישכח כי אין לו סיוע, וזהו ג"כ פירוש הפסוק "ועתה כו' שואל מעמך", פירוש נעשית שואל על היראה, כמו השואל החייב באונסין כן אתה צריך להשגיח תמיד שלא תאבד ממך היראה בשום פנים אף באונס.

וזהו "כל המצוה אשר אנכי מצוך כו'", פירוש עיקר המצוה היא שתשרה בתוכה היראה הנקראת "אנכי", פירוש ממני, שתראה שתהיה שכינתי שורה במצוה ההיא ע"י היראה. וק"ל.